

ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА ЯК ТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Валерія АНТОШКІНА

Доцент кафедри галузевих юридичних дисциплін Бердянського університету менеджменту і бізнесу, м. Бердянськ, Україна
e-mail: shevchenko2757@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-2136-3073>

INTERPRETAREA LEGII CA PROCES CREATIV

Articolul abordează interpretarea prezenței aspectelor – formal și creativ. Autorul analizează diverse abordări ale definiției conceptului de interpretare, care au fost elaborate de oamenii de știință în secolul trecut și sunt tradiționale pentru doctrina juridică autohtonă. Această analiză ne permite să concluzionăm că absența unei noțiuni clar definite a conceptului de interpretare nu face decât să sublinieze amploarea și complexitatea unui astfel de fenomen, precum este interpretarea în drept. Anumite compartimente ale studiului sunt dedicate examinării problemelor de interpretare, relației dintre laturile obiective și subiective ale procesului de interpretare, semnele care caracterizează acest proces, inclusiv locul lui în mecanismul reglementării legale.

Nu au fost lăsate fără atenție metodele autorului de a clarifica sensul interpretării: static și dinamic. Sunt analizate fezabilitatea și posibilitatea aplicării abordării dinamice în procesul de interpretare. Lucrarea concluzionează că principiile creative corespunzătoare se manifestă la exercitarea dreptului la activități interpretative, dar ele sunt limitate semnificativ, prin caracterul regulat și nu aleatoriu ale unor astfel de activități.

Cuvinte-cheie: activitate de legiferare, interpretări de drept, proces de creație, interpretare, interpretare a dreptului, activitate intelectual-volitivă, metodă de interpretare.

INTERPRETATION OF THE LAW AS A CREATIVE PROCESS

The article addresses the interpretation of the presence of aspects – formal and creative. The author analyzes various approaches to the definition of the concept of interpretation, which were developed by scientists in the previous century and are traditional for local legal doctrine. This analysis allows us to conclude that the absence of a clearly defined notion of the concept of interpretation only highlights the magnitude and complexity of such a phenomenon, such as legal interpretation. Certain sections of the study are dedicated to the examination of problems of interpretation, the relationship between the objective and subjective sides of the interpretation process, the signs that characterize this process, including its place in the mechanism of legal regulation.

The author's methods of clarifying the meaning of interpretation were not left unattended: static and dynamic. The feasibility and possibility of applying the dynamic approach in the interpretation process are analyzed. The paper concludes that the corresponding creative principles take place in the exercise of the right to interpretive activities, but are significantly limited by the regular and non-random nature of such activities.

Keywords: legislation activity, legal interpretations, creative process, interpretation, law interpretation, intellectual-volitional activity, method of interpretation.

INTERPRÉTATION DE LA LOI EN TANT QUE PROCESSUS CRÉATIF

L'article traite de l'interprétation de la présence d'aspects formels et créatif. L'auteur analyse diverses approches de la définition du concept d'interprétation, qui ont été développées par des scientifiques au siècle dernier et sont traditionnelles pour la doctrine juridique nationale. Cette analyse nous permet de conclure que l'absence d'une notion clairement définie du concept d'interprétation ne fait que souligner l'ampleur et la complexité d'un tel phénomène, comme l'est l'interprétation en droit. Certains compartiments de l'étude sont consacrés à l'examen des problèmes d'interprétation, de la relation entre les côtés objectif et subjectif du processus d'interprétation, des signes qui caractérisent ce processus, y compris sa place dans le mécanisme de réglementation juridique.

Les méthodes de l'auteur pour clarifier le sens de l'interprétation n'ont pas été laissées sans attention: statiques et dynamiques. La faisabilité et la possibilité d'appliquer l'approche dynamique dans le processus d'interprétation sont analysées. Le document conclut que les principes créatifs correspondants se produisent lors de l'exercice du droit à des activités interprétatives, mais sont considérablement limités par la nature régulière et non aléatoire de ces activités.

Mots-clés: activité législative, interprétations du droit, processus créatif, interprétation, Interprétation du droit, activité intellectuelle-volontaire, méthode d'interprétation.

ТОЛКОВАНИЕ ПРАВА КАК ТВОРЧЕСКОГО ПРОЦЕССА

В статье рассматривается толкование наличия аспектов - формального и творческого. Автор анализирует различные подходы к определению понятия толкования, которые разрабатывались учеными исследователями за последнее столетие и являются традиционными для отечественной правовой доктрины. Указанный анализ позволяет сделать вывод, что отсутствие четко установленного определения понятия толкования только подчеркивает масштаб и сложность такого явления, как толкование права. Отдельные положения исследования посвящены изучению задач толкования, соотношению объективной и субъективной сторон в процессе толкования, признаков, характеризующих процесс толкования, его места в механизме правового регулирования.

Без внимания автора не остались методики выяснения смысла толкования: статического и динамического. Проанализирована целесообразность и возможность применения динамического подхода в процессе толкования. В работе сделаны выводы о том, что соответствующие творческие начала имеют место при реализации права интерпретационной деятельности, но они значительно ограничены, через закономерный, а не случайный характер такой деятельности.

Ключевые слова: *правотворческая деятельность, толкования права, творческий процесс, интерпретация, правоинтерпретационная деятельность, интеллектуально-волевая деятельность, способ толкования.*

Вступ. Під час правотворчої діяльності законодавцю необхідно у формальному вигляді викласти текст правової норми у відповідній юридичній сфері, використовуючи загальні мовні конструкції. Суб'єкти права, в свою чергу, мають викладене вірно сприйняти, зрозуміти та застосувати на практиці до конкретних відносин та певних обставин. Під час реалізації та тлумачення правової норми, її офіційного роз'яснення, винесення судових рішень має місце «творчий» підхід, переосмислення тексту правової норми. Тому маємо достатньо підстав говорити про процес тлумачення як своєрідне «мистецтво». Разом з тим не можемо не брати до уваги, що інтерпретаційна діяльність, як будь який вид юридичної діяльності не може бути тільки «мистецтвом», бо в основі має ряд засобів і правил, визначених законом, вироблених юридичною доктриною, відхилення від яких буде ставити під сумнів результати тлумачення і їх юридичну значимість. Вивчення питання сутності тлумачення у світлі наявності двох його вищезазначених аспектів – формального і творчого, є цілком актуальним і відповідає потребам юридичної практики.

Проблемами визначення сутності тлумачення і застосування закону займалися в усі періоди розвитку правової доктрини – від давнього Риму до сьогодення. За цей час думки щодо визначення поняття коливалися від повного заперечення його необхідності до твердження, що воно може створювати нові норми. Перше системне дослідження проблематики на наших теренах було підготовлено Є.В. Васьковським ще на початку ХХ сторіччя. Методологічну основу

всіх досліджень радянського періоду становила марксистсько-ленінська ідеологія, для доктрини і законодавства характерним було верховенство закону, а не права, при тому, що державний інтерес домінував над приватним, що висвітлювалося і в роботах радянських дослідників таких як: Вопленко Н.Н., Насирова Т.Я., Недбайло П.Е., Пиголкін А. С., Ткаченко Ю. Г., Шляпочников А. С. Українські вчені та практики також не залишають поза увагою окремі проблем тлумачення закону, а саме: Рабінович П.М., Гончаров В.В., Власов, Ю.Л., Тодика Ю, Тимофеев О.О., Прийма С.В., Молибога М.П. та ін. Гончаровим В.В. проведено одне із перших в Україні дослідження офіційного тлумачення юридичних норм як інструменту трансформації їх смислу, в якому сучасні філософські та загальнотеоретичні положення застосовано до аналізу природи тлумачення тексту, сутності [6].

Метою і завданням даної статті є дослідження поняття тлумачення не тільки як певної формалізованої процедури, а з урахуванням її своєрідного творчого аспекту.

Поставлена мета вимагає спочатку визначення, розкриття поняття тлумачення, його сутності з формалізованої точки зору, а потім встановлення «творчого» елементу. Отже, у правовій науці тлумачення визначається як встановлення змісту нормативних правових актів, спрямоване на розкриття вираженої в них волі; як особливий вид юридичної діяльності, спрямованої на розкриття змісту нормативних правових приписів та пояснення вираженої в них волі суб'єктів правотворчості; як інтелектуально-волева діяльність по

встановленню справжнього змісту правових актів з метою їх реалізації і вдосконалення. О. А. Березіна пише, що така діяльність має своїм завданням пізнання змісту правових явищ в цілях найбільш правильної і ефективної реалізації правових приписів, впорядкування та розвитку суспільних відносин [3, С.22].

Одночасно в рамках вказаного наукового напрямку ряд вчених виступають за диференційний підхід, що пропонує тлумачення розглядати як внутрішній розумовий процес, що відбувається у свідомості особи, яка застосовує тим чи іншим способом правову норму, з'ясування і пояснення її сенсу, як виражене зовні роз'ясненням змісту норми [2, С.290; 17, С.139]. С. С. Алексєєв також відзначає подвійну природу тлумачення. Вчений виділяє звичайне тлумачення, природа якого обумовлена зовнішньою формою права. З іншого боку йому протиставляється правозастосовне тлумачення, природа якого пов'язана із застосуванням норми права. На етапі застосування правових приписів важливо не тільки точно інтерпретувати певний правовий припис, а й правильно витлумачити сенс, принципи, зміст самого права в цілому. Сенс тлумачення визначається тим, що «повинно відтворювати ті уявлення та поняття, які зв'язував з даною нормою її творець. Ці уявлення та поняття складають зміст норми і водночас висловлюють думку і волю автора» [19, С.5-6]. Існує також інша позиція, відповідно до якої не існує необхідності відокремлювати процес з'ясування норм права від результату, що виражається в їх роз'ясненні, оскільки внутрішній розумовий процес не має юридичного значення.

В той же час більшість правознавців (Н. Г. Александров, Л. С. Явич, А. С. Шапочников, П. Є. Недбайло, Н. Н. Вопленко та ін.) доходять висновку, що тлумачення являє собою єдиний процес з'ясування та роз'яснення нормативно-правових приписів [11]. В. В. Лазарєв, наприклад, пише: «Розмежування з'ясування змісту правових норм і його роз'яснення виправдано лише в методичних цілях, в цілях найбільш повного аналізу тієї чи іншої сторони в діяльності по тлумаченню правових норм» [8, С.238].

Наведені вище трактування «тлумачення» свідчать про суттєву неоднозначність існуючих підходів до досліджуваного поняття в праві.

З огляду на це Сердюк І.А. зауважує, що тлумачення норм права є складним багатограним явищем правової дійсності і пропонує його ви-

значення з урахуванням наступних аспектів: 1) гносеологічного – як пізнавальний процес з'ясування та роз'яснення волі законодавця; 2) методології права – як сукупність методів, які використовує суб'єкт права для встановлення смислу та змісту норм права; 3) в аспекті теорії правовідносин – як реальні дії уповноваженої сторони управлінських правовідносин із реалізації належних їм державно-владних повноважень щодо офіційного тлумачення норм об'єктивного права; 4) з погляду теорії юридичних фактів – як юридичний акт, що слугує фактичною підставою для виникнення, зміни чи припинення правовідносин; 5) в аспекті взаємозв'язку із процесом правового регулювання – як його стадію; 6) взаємозв'язку із функціями держави як форму здійснення функцій держави. [16, С.41]. Все це вказує на відсутність чітко викладеного визначення поняття тлумачення, навіть, в правовій науці, і тільки підкреслює масштаб і складність такого явища – як тлумачення в праві. При цьому варто відмітити, що в основному у наведених визначеннях мається на увазі тлумачення положень нормативно-правових актів. Не береться до уваги тлумачення правочинів, що на даний момент потребує уваги юристів науковців і практиків з огляду на недостатність і фрагментарність досліджень у зазначеній сфері.

Для розуміння тлумачення в праві окрім безпосередньо визначень самого поняття доцільним буде вказати перелік завдань тлумачення права, наведений М.М. Садовським як от: – встановлення змісту та форми вираження правових приписів; – визначення їх мети та соціальної спрямованості; – встановлення місця в правовому акті, галузі, системі права, меж дії правових приписів; – встановлення суспільно-політичних обставин їх прийняття, умов, у яких відбувається тлумачення; – виявлення та усунення прогалин, колізій, помилок та інших недоліків у правових приписах та юридичній практиці; – оцінка правових приписів; їх роз'яснення іншим адресатам; – уточнення, конкретизація та деталізація правових приписів тощо [15, С.28].

Продовжуючи дискусію щодо розуміння сутності тлумачення не можемо не навести думки Лепіш Н.Я. з цього питання. Автор наголошує на співвідношенні об'єктивної і суб'єктивної сторін у процесі тлумачення, що безпосередньо відбивається на результаті тлумачення. Зазначено, що процес пізнання відбувається відповідно до законів формальної і діалектичної

логіки, а також відповідно до певного мовного вираження зовнішньої форми правових норм і у результаті розумової діяльності здійснюється перехід від незнання, відтворюється картина об'єктивного світу. З іншого боку тлумачення - суб'єктивний процес, оскільки його здійснюють певні суб'єкти з різним рівнем професійної підготовки, обсягом індивідуального досвіду, правосвідомості, особистих ціннісних орієнтацій, лінгвістичним рівнем, які можуть мати різну мету тлумачення, що зрозуміла з особливостей конкретного факту, відповідно до якого тлумачиться текст нормативно-правового акту [10, С.21].

Враховуюче викладені вище думки та підходи, спробуємо виділити наступні основні ознаки, що характеризують процес тлумачення.

1. Тлумачення є необхідним елементом процесу вивчення явищ навколишньої реальності. Тлумачення норм права можна розглядати як найбільш складний процес мислення у правовій сфері. Воно не утворює організованої системи думок, його не можна представити у вигляді логічно пов'язаних тенденцій і думок.

Саме мислення дає можливість зрозуміти ті чи інші закономірності при порівнянні двох або більше юридичних норм. При здійсненні тлумачення норм права мислення може бути як аналітичним, так і інтуїтивним. В той же час, якщо на початковому етапі висновки носять інтуїтивний характер, інтерпретатор все одно повинен за допомогою висновків та аналізу пояснити свою позицію.

2. Характерною рисою тлумачення норм права, є уявлення про дане явище як про інтелектуально-вольову діяльність. Інтелектуальна сторона змісту діяльності по тлумаченню норм права полягає в тому, що в її процесі відбувається відображення фактів об'єктивної дійсності і, отже, їх пізнання. Інтелектуальна сторона тлумачення характеризується також тим, що інтерпретатор не застосовує механічно, а усвідомлює надану правом можливість тлумачення норми права з урахуванням дотримання балансу приватноправових і публічних інтересів. Саме в процесі тлумачення, як інтелектуальної діяльності, відбувається як встановлення змісту норм права в тій чи іншій ситуації, так і їх подальше роз'яснення, які можуть супроводжуватися актом тлумачення. Вольова сторона тлумачення - це намір суб'єкта тлумачення здійснити певну діяльність по тлумаченню норм права відповід-

но до прийнятого їм рішенням незалежно від волі інших осіб. Воля в процесі тлумачення є певний вираз потреб та інтересів в праві.

3. Тлумачення норм права являє собою особливу інтелектуально-вольову діяльність. Однак результати тлумачення можуть оформлюватися в акті тлумачення, який є особливим різновидом правового акту, який знаходиться в проміжному положенні між нормативними правовими актами та актами застосування права. Вказані акти реалізують функцію піднормативного правового регулювання за рахунок реалізації власної функції - роз'яснення змісту норм права. Правильне розуміння функцій актів тлумачення норм права дозволяє більш чітко відмежувати їх від правозастосовних актів.

4. Тлумачення в праві охоплює весь механізм правового регулювання, виходить за рамки винятково застосування і реалізації правових норм.

Механізм правового регулювання є дискусійним поняттям в сучасній теорії права. Незважаючи на те, що в цілому погляди вчених мають несуттєві відмінності, вони не можуть привести до розробки єдиного поняття «механізм правового регулювання» [7, С.232-235].

Одночасно, слід погодитися з А. А. Абрамовою в тому, що «механізм правового регулювання являє собою не статичну сукупність правових засобів, а нормативно-організований, послідовно здійснюваний комплексний процес, спрямований на результативне втілення правових норм у життя, за допомогою адекватних правових засобів» [1, С.7].

Відзначимо, що в класичному уявленні про механізм правового регулювання не ясно, чи потрібно враховувати і виділяти безпосередній процес створення норм права, які регулюють діяльність суб'єктів правовідносин. Якщо відволіктися від наукових дискусій з даної проблеми, можна виділити загальні стадії механізму правового регулювання: створення норм права (правотворчість), застосування цих норм у певній сфері суспільних відносин (застосування права) та реалізація створених норм права (реалізація права). Багато правознавців доходять висновку, що проблема тлумачення виходить за рамки правозастосування та правореалізації.

В той же час досить поширеною є думка, що при юридичній інтерпретації нічого нового не створюється, тому деякі вчені розглядають тлумачення як одну зі стадій процесу правозас-

тосування. Навряд чи з цим можна погодитися. Інтерпретаційна діяльність, пов'язана з розкриттям змісту правових явищ, усуненням суперечностей у правових приписах, з встановленням ясності в правовому регулюванні суспільних відносин. Тлумачення має самостійне значення в процесі наукового або повсякденного пізнання правових явищ.

Н. І. Новіков зокрема особливо підкреслює, що «тлумачення обслуговує майже весь механізм правового регулювання: процес нормотворчості; систематизацію нормативних актів; реалізацію права» [12, С.7]. А. Ф. Черданцев також відзначає, що «тлумачення (інтерпретація) норм права супроводжує весь правотворчий процес» [20, С.30].

В той же час є й проміжні точки зору. Так, А. А. Павлушина говорить про тлумачення як про прикордонний стан і вважає, що якщо акт тлумачення є обов'язковим, наділеним юридичною силою для інших правозастосовувачів, то це частина правоосвітнього процесу, а якщо такий акт має індивідуальний характер - це акт правозастосування [13, С.228-229].

Представляється, що процес тлумачення норм права охоплює весь механізм правового регулювання відносин. В механізмі правового регулювання доцільно розглядати створення норм права, порядок їх застосування і реалізації як пов'язаних стадій, наступних одна за одною. При цьому кожна стадія механізму правового регулювання може супроводжуватися активним інтелектуально-вольовим процесом тлумачення. При цьому основним функціональним призначенням тлумачення на стадії правотворчості виступає створення нових або зміна, скасування раніше діючих норм права з урахуванням їх узгодженості з уже діючими нормами права.

Наведене вище може тільки підтвердити висновки про тлумачення в праві як складне, багатогранне явище, матеріал для побудови правил якого має бути побудований: 1) з філологічної герменевтики і наук, на яких вона заснована, 2) з аналізу властивостей законодавчих норм і 3) з приписів самого закону [4, С. 12].

В рамках досліджуваної в статті проблематики, неможливо залишити поза увагою методики з'ясування сенсу тлумачення: статичну та динамічну. При цьому основне питання тут - тлумачити норми права необхідно згідно того сенсу, який в нього вклав законодавець на момент прийняття, чи брати за основу той сенс, який актуальний на момент тлумачення. І. В. Суходубова в своїй роботі аналізує наукові погляди на згадувану проблему і наступним чином розкриває сутність обох підходів. Щодо статичного підходу - в цій ситуації суб'єкт тлумачення має неухильно дотримуватися букви закону, встановлювати лише той сенс нормативно-правового акту, що було закладено у нього правотворчим органом на момент прийняття та видання акту. Недоліком у вказаній ситуації є те, що за такого підходу правові акти буде досить складно, а іноді й зовсім неможливо пристосовувати шляхом їх тлумачення щодо постійно змінюваних умов суспільного життя. Позитивним тут є забезпечення стабільності права. Стосовно динамічного підходу, то тут суб'єкт інтерпретаційної діяльності адаптує правовий акт до тих змін, які відбуваються в суспільних відносинах, що актуально в умовах застарілого законодавства при неможливості оперативне вносити зміни в нормативні акти [18, С.266].

Порівняльна характеристика вказаних підходів приводиться в таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика статичного та динамічного способів тлумачення

Спосіб тлумачення	Зміст	Характер	Об'єкт тлумачення
Статичне	процес виявлення єдино можливого змісту норми, зумовленого незмінною протягом часу волею законодавця	роз'яснення буквально-го змісту норми з метою правозастосування	Норма права
Динамічне	обумовлено мінливістю реального змісту і сенсу правової норми з плином часу	нормативне поле для інтерпретаційної діяльності більш широке	Норма права + основоположні принципи права + оціночні категорії

Так, практика Європейського суду з прав людини указує на важливість динамічного юридичного тлумачення, адже юридичні приписи не завжди встигають за розвитком суспільних відносин, особливо коли йдеться про нормативні акти чи договори, які були прийняті більше ніж 50 років тому [С.125-126].

Отже, визначивши основні сутнісні ознаки тлумачення в праві можемо з упевненістю сказати, що відповідні творчі ініціативи при їх здійсненні, звичайно, мають місце, але вони значно обмежені, і що в більшості випадків тлумачення має закономірний, а не випадковий характер. Як справедливо зазначає Гончаров В.В. - «хоча тлумачення в більшості випадків і не може бути зведено до формалізованого алгоритму, який різні інтерпретатори могли б застосовувати цілком однаково, діапазон можливих результатів все ж обмежений»[5, С.41].

У підсумку вважаємо доцільним навести дуже слушну думку дослідника права Плавича В.П. про те, що у тлумаченні з'єднуються, сходяться в єдиному фокусі і витончені юридичні значення, і досвід, і правова культура, і юридичне мистецтво. З цієї точки зору наука і мистецтво тлумачення юридичних термінів і понять, є свого роду вершиною юридичної майстерності, кульмінаційний пункт юридичної діяльності. Саме тому одним з найнадійніших показників високоякісної роботи юриста-професіонала є такий рівень його професійної підготовки, який дає йому змогу одразу повно і точно тлумачити будь-які закони, інші правові акти [14, С.153].

Будь-який суб'єкт правозастосування (фізична чи юридична особа, компетентний орган) підводить під загальне юридичне правило конкретний життєвий випадок, від нього залежить визначення як самої можливості підведення цієї ситуації під ту або іншу правову норму, так і визначення інших юридичних наслідків подібної процедури (наприклад, встановлення розміру відшкодування, визначення долі речі, що належить певній особі і т.п.).

Творчий характер правозастосування не означає такої свободи мислення, яка виходить за рамки права. У юридичній літературі були піддані обґрунтованій критиці концепції “корективи” і “гнучкості” закону, відступи від змісту закону на підставі правосвідомості або з посиланням на необхідність боротьби з ша-

блоном, формальним застосуванням права. Вірно, що творче застосування закону полягає не в тому, щоб один і той же закон постійно і безпідставно модифікувався стосовно різних ситуацій. Закон повинен застосовуватися у відповідності з його буквою і духом.

Таким чином, аналіз особливостей правозастосовної діяльності, дозволяє характеризувати її як творчу. Творчий характер тлумачення права проявляється в тому, що на практиці інтерпретатор має справу з множинністю значень фраз, що ним толкуються, і вибір підходящого значення потребує врахування різних контекстів на момент створення і момент застосування правової норми. Подальше дослідження творчого характеру правозастосування і тлумачення права – актуальна тематика сучасного правознавства.

Бібліографія

1. АБРАМОВА, А.А. Эффективность механизма правового регулирования // Автореф. дисс. канд. юрид. наук: 12.00.01. - Красноярск, 2006. – 24с.
2. АЛЕКСЕЕВ, С.С. Общая теория права. В 2-х томах. Т. 2. - М., 1982. – 360с.
3. БЕРЕЗИНА, Е.А. Толкование договора как вид юридического толкования / Дисс. канд. юрид. наук: 12.00.01. - Екатеринбург, 2001. - 226 с.
4. ВАСЬКОВСКИЙ, Е.В. Руководство к толкованию и применению законов / Васьяковский Е. В. - М.: Конкорд, 1997. – 107с.
5. ГОНЧАРОВ, В.В. Динамічне тлумачення юридичних норм / Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України / Редкол.: П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. – Серія І. Дослідження та реферати. – Вип. 27. – Львів: СПОЛОМ, 2013. – 252 с.
6. ГОНЧАРОВ, В.В. Офіційне тлумачення юридичних норм як засіб встановлення і трансформації їх змісту: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / Гончаров Володимир Вікторович ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». - Л., 2012. - 16 с.
7. КАПУСТИНА, М.А. Теоретико-методологические проблемы исследования механизма правового регулирования // Научные труды РАЮН. - Вып. 11. - В 2 т. - Т. 1 - 2011. - С. 232-235
8. ЛАЗАРЕВ, В.В. Применение советского права. - Казань: Издательство Казанского университета, 1972. – 200с.
9. ЛЕГКА, О. Динамічне юридичне тлумачення: практика європейського суду з прав людини // Теорія держави і права. – 2016. - № 10. – С. 124-128.

10. ЛЕПШІ, Н.Я. Наукове розуміння тлумачення норм права // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2015. -№4. – С.12-24.

11. НЕДБАЙЛО, П.Е. Применение советских правовых норм. - М., 1960. – 511с.

12. НОВИКОВ, Н.И. Нормативное толкование в механизме правового регулирования // Автореф. дисс. канд. юрид. наук: 12.00.01. - Ростов-на-Дону, 2009. – 23с.

13. ПАВЛУШИНА, А.А. Теория юридического процесса: проблемы и перспективы развития // Дис. д-ра юрид. наук: 12.00.01. – Самара: РГБ, 2006.- 459с.

14. ПЛАВИЧ, В.П. Тлумачення юридичних норм і застосування законів (логіко-методологічний аналіз) //Правова держава. - 2015. – Вип. 26. – С.147-160.

15. САДОВСЬКИЙ, М.М. Поняття та класифікація функцій доктринального тлумачення права /

М.М. Садовський // Право і суспільство. – 2015. – № 6. – Ч. 2. – С. 26–30.

16. СЕРДЮК, І.А. Методологічний аналіз інтерпретацій поняття «Тлумачення норм права» // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2014. – № 3. –С.35-43.

17. СПАСОВ, Б.П. Закон и его толкование. - М.: Юрист, 1986. – 368 с.

18. СУХОДУБОВА, І.В. Динамічне тлумачення як засіб адаптації текстуальної форми законодавства до змін суспільних відносин // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2014. – № 2. – С. 264–272. – (Серія: Економічна теорія та право).

19. ЧЕРДАНЦЕВ, А.Ф. Основные проблемы теории толкования советского права // Автореферат дисс. д.ю.н. - Свердловск, 1972. – 35с.

20. ЧЕРДАНЦЕВ, А.Ф. Толкование права и договора. - М., 2003. – 381с.